

Vooraf

VERANTWOORDING

1 De Reeks

Dat 's andere taal is het zevende deeltje uit De Reeks, een serie publicaties voor vernieuwend onderwijs, waarin vertegenwoordigers van verschillende vernieuwingsbewegingen aan het woord komen. Dit deeltje wordt onder gezamenlijke verantwoordelijkheid van de Nederlandse Jenaplanvereniging en De Nederlandse Freinetbeweging uitgebracht.

Eerder verschenen:

De Reeks 1, *Leren kwalificeren*, stelt het vraagstuk van kwaliteitszorg op vernieuwingscholen aan de orde.

De Reeks 2, *Wie correspondeert die leert*, laat zien dat een typische freinettechniek als schoolcorrespondentie ook toe te passen is op andere schooltypen.

De Reeks 3, het meest omvangrijke deeltje, *Levend lezen, dat's de kunst*, belicht het leesonderwijs vanuit verschillende invalshoeken.

De Reeks 4, *Kennis en werkstukken maken met internet*, laat zien hoe je de nieuwe media kunt toepassen bij wereldoriëntatie.

De Reeks 5, *Ondernemende kinderen tellen mee*, gaat over oefenen in zelfbestuur, het stimuleren van verantwoordelijkheidsbesef en levend rekenen door het beheren van een klassenkas.

De Reeks 6, *Geef ze de ruimte*, bevat praktijkvoorbeelden in woord en beeld die aantonen hoe school- en lokaal zo ingericht kunnen worden dat ontdekkend leren, zelfwerkzaamheid, samenwerken, vrije expressie, zelfbestuur en klassendemocratie tot hun recht kunnen komen.

2 Verantwoording afleggen

Vernieuwingsscholen werken vanuit de ervaringen van kinderen en vanuit de grote en kleine actualiteit van elke dag. Ze werken thematisch, in projectvorm, proberen levend onderwijs te realiseren in authentieke leer- en werksituaties, ingebed in het klassenleven, rekening houdend met individuele leerstijlen en leerbehoeften. Kortom, het onderwijs op vernieuwingsscholen wordt niet gedictieerd door kant-en-klare methodes of lespakketten.

Een voorbeeld. Jenaplan- en freinetscholen praktiseren al vanaf hun oprichting het leren-leren-principe, het waren studiehuisjes-in-de-dop: leerlingen doen, alleen of in groepjes, onderzoekjes en presenteren dat later aan de klasgenoten. Onderwijl oefenen ze in bronnen gebruiken, aantekeningen maken, mondeling of schriftelijk rapporteren. Anders gezegd, ze maken zich, al doende leesstrategieën en studietechnieken eigen. De groepsleider stimuleert, geeft aanwijzingen en voor bepaalde onderdelen geeft hij zo nu en dan instructie of er zijn instructie- en oefenkaarten beschikbaar.

De behoefte aan een methodische beschrijving van wat er aan studievaardigheden geleerd werd bestond nauwelijks. Voor andere onderdelen van het leestaalonderwijs gold in meerdere of mindere mate hetzelfde. En dat is precies wat de overheid nu wèl van scholen vraagt, ook van vernieuwingsscholen: een Schoolplan met daarin een hoofdstuk Taal.

3 Beschrijven wat je doet

Maar ook los van overheidsbemoedeningen zijn er redenen genoeg om als schoolteam te beschrijven wat je doet:

- Alleen al het werken aan een schoolplan heeft zin: op basis van de praktijk en langs de weg van reflectie, discussie krijg je als team samen een beter zicht op inhoud en vormgeving van je (taal)onderwijs, op de sterke en de minder sterke kanten. Het kan leiden tot vaststelling van aandachtspunten voor de komende jaren.
- Het Schoolplan kan een inspirerende gids zijn voor team en teamleden: wat willen we gezamenlijk en wat is mijn aandeel daarin?
- Mits helder en overzichtelijk is het een onmisbare informatiebron voor nieuwe collega's en invallers.
- In het Schoolplan legt het onderwijsteam verantwoording af aan ouders en schoolbestuur.
- In het Schoolplan presenteert een school haar kwaliteiten aan de onderwijsinspectie.

4 Werkgroep-Schoolplan Taal

Scholen die met taalleesmethodes werken, kunnen precies aangeven waar wat geïnstrueerd, geoefend en getoetst zal worden. Vernieuwingsscholen kunnen en willen dat niet op deze manier. Maar toch wordt ze gevraagd verantwoording af te leggen, en, als het enigszins kan, op een manier die gemakkelijk te controleren valt. En dat is lastig.

Een makkelijker weg – dan maar een methode – wordt verleidelijker naarmate de druk op schoolteams toeneemt, zeker na een matige inspectie-beoordeling. Wij doen een ander voorstel. 'Wij' wil zeggen: een *werkgroep-Schoolplan Taal*, een initiatief van de Jenaplanvereniging, waarbij later ook de Freinetbeweging werd betrokken. Aanvankelijk alleen denk- en discussiegroep groeiden we geleidelijk toe naar een nauwkeuriger taakstelling: het organiseren van een Taalconferentie voorjaar 2005 rond het thema Taal-zonder-methode met praktijkvoorbeelden en de presentatie van *Dat's andere taal, bouwstenen voor levend taalonderwijs*.

De werkgroep-Schoolplan Taal werd gesplitst in:

1. Een klankbordgroep, bestaande uit: *Ad Boes, Wies Boschma, Kees Both, Gerrit Fronik, Anne-Mieke van den Heuvel, Jaap Meijer, Jimke Nicolai, Gurbe vd Schaaf, Wilma vd Schaaf, Freek Velthausz, Marike Venema, Henk Veneman*.
2. Een schrijfgroep, bestaande uit: *Martin Bergmeijer, Tom de Boer, Rouke Broersma, Jeroen Tans*. Van de buitenkring leverden *Ad Boes* (hfst 3), *Freek Velthausz* (hfst 5.5 en 6), *Jaap Meijer* (*leerlijnen*) en *Jimke Nicolai* (*leerlijnen*).

5 Concept-Schoolplan Taal

Een school zonder taalmethode zal in het eigen Schoolplan onder het hoofdstuk Taal of als sub-paragraaf in het hoofdstuk Wereldoriëntatie zelf het een en ander op papier moeten zetten van deze inhoud:

- Met die en die zaken willen we onze kinderen in aanraking brengen, vertrouwd maken en dit en dat willen we onze kinderen leren, willen we dat ze kunnen.
- We maken daarbij die en die tussenstappen (*leerlijnen*).
- We doen dat op die en die wijze, in die en die samenhang, volgens die en die technieken en werkwijzen, met die en die werkmiddelen en materialen.
- En we evalueren, beoordelen, toetsen dat onderweg zus en aan het eind zo.

Dat's andere taal biedt de scholen *bouwstenen voor levend taal-onderwijs*, een concept-Schoolplan Taal aan, een richtinggevende basistekst waarop iedere school naar eigen inzicht kan variëren, waaruit men kan kiezen, weglaten en toevoegen. Een voorbeeld ter verduidelijking. In het hoofdstuk over Schrijven is sprake van vier categorieën teksten met voorbeelden:

- *Teksten om iets vast te leggen*: verslag, samenvatting, schema.
- *Teksten om informatie door te geven*: zakelijke brief, mailbericht, affiche, circulaire, artikel, interview.
- *Teksten om gevoelens of meningen uit te spreken*: vrije tekst, persoonlijke brief, chatten, ingezonden stuk, recensie.
- *Teksten van artistieke aard*: fantasieverhaal, aftelrijmpje, haiku, limerick, rondel, sinterklaasgedicht, vrij vers.

Ook volgens de kerndoelen zijn de vier categorieën (gecursiveerd) richtinggevend; daar kun je niet om heen, alle vier zullen aan de orde moeten komen. De eigen identiteit van de school spreekt uit het antwoord op de vragen:

- Welke van de vier krijgen in schoolplan en -praktijk de meeste aandacht?
- Welke genres binnen de categorieën worden gekozen?
- En dus: welke genres worden uitgewerkt in leerlijnen?

Dat's andere taal komt niet uit de lucht vallen. Het is allereerst een uitwerking van *Werkdoelen taalonderwijs voor de basisschool*¹⁾. Verder hebben we dankbaar gebruik gemaakt van enkele teksten en uitgaven met een vergelijkbare doelstelling:

- *Taal, de rode Draad, taalbeleidsplan van De Swoaistee*²⁾
- *Taalaanpak op een freinetschool*³⁾
- *Levend lezen, dat's de kunst*⁴⁾
- *Kansrijke Taals*⁵⁾

6 Leeswijzer

Dat's andere taal biedt vernieuwingsscholen een handreiking bij het opstellen van het hoofdstuk Taal voor hun Schoolplan. Sommige onderdelen kunnen vrijwel letterlijk overgenomen worden, andere zullen in meer of mindere mate toegeschreven moeten worden naar de eigen situatie. Om dat te vergemakkelijken is aan het boekje een cd-rom toegevoegd.

Dat's andere taal bestaat uit drie gedeelten:

- De hoofdstukken 1, 2, 3 bevatten onze visie op voorwaarden, inhouden kiezen, doelen stellen voor goed taalonderwijs
- De hoofdstukken 4, 5, 6 gaan over het stellen van taalwerkdoelen en de setting waarin ze gerealiseerd worden.
- De hoofdstukken 7, 8, 9, 10: de werkdoelen per taalgebruiksvorm, nader uitgewerkt in enkele leerlijnen.

Een samenvatting per hoofdstuk:

Hoofdstuk 1: *Voorwaarden voor goed taalonderwijs*. Wat moeten school, schoolteam en de afzonderlijke teamleden in huis hebben voor taalonderwijs zonder methode?

Hoofdstuk 2: *Inhouden & werkwijzen kiezen*. Een belangrijke voorwaarde is dat we doelgericht werken. Vanuit welke visie op kind, taal, taal leren, school en samenleving geven we vorm en inhoud aan taalonderwijs? Waar werken we naartoe?

Hoofdstuk 3: *Doelen stellen en toetsen*. Komen we door het stellen van einddoelen niet in strijd met ons uitgangspunt: uitgaan en volgen van het kind? En wat is de status van die doelen? Eindtermen? Nee, werkdoelen. En hoe evalueren en registreren we?

Hoofdstuk 4: *Naar werkdoelen voor taalonderwijs*. Stapsgewijs wordt aan de hand van enkele schema's uiteengezet hoe we tot de formulering van praktische en hanteerbare werkdoelen komen.

Hoofdstuk 5: *Levensechte taalgebruikssituaties*. Het dagelijks leven in een vernieuwings-school biedt tal van mogelijkheden voor het creëren van levensechte taalgebruikssituaties, zowel mondeling (bijvoorbeeld de kring) als schriftelijk (bijvoorbeeld de klassenkrant). Daarbinnen worden realistische taalgenres beoefend, zowel mondeling (bijvoorbeeld verslag doen in de kring) als schriftelijk (bijvoorbeeld een interview voor de klassenkrant).

Hoofdstuk 6: *Het taalleven in de klas*. Als er vanuit deze visie gewerkt wordt, wat gebeurt er dan precies van dag tot dag, van week tot week? Hoe krijgen al die taalactiviteiten een logische plek in het weekplan?

Hoofdstuk 7: *Werkdoelen voor Luisteren & Spreken*. Een overzicht van werkdoelen; leerlijnen voor de genres *boekpresentatie* (accent op ordening), *vergaderen* (accent op communicatie), *toneelspelen* (accent op expressie); een opsomming van taalbeschouwingsaspecten; een aanzet voor een canon van rijmpjes en gedichten om op te zeggen door de kinderen en verhalen om te vertellen door de teamleden.

Hoofdstuk 8: *Werkdoelen voor Lezen*. Een overzicht van werkdoelen; leerlijnen voor de genres *rtv-gids raadplegen*, *kookboek gebruiken*, *naslagwerken hanteren* (accent op ordening), *brief lezen* (accent op communicatie), *mooie boeken lezen*, *gedichten lezen* (accent op expressie); een opsomming van taalbeschouwingsaspecten; een aanzet voor een canon van gedichten en boeken.

Hoofdstuk 9: *Werkdoelen voor Schrijven*. Een overzicht van werkdoelen; leerlijnen voor de genres *werkstuk maken* (accent op ordening), *brief schrijven* (accent op communicatie), *gedichten schrijven* (accent op expressie); een opsomming van taalbeschouwingsaspecten.

Hoofdstuk 10: *Werkdoelen voor Taalbeschouwing*. Een overzicht van taalbeschouwingsonderdelen die bij de hoofdstukken 7, 8 en 9 onbesproken bleven; leerlijnen voor de onderdelen: *zinsontleding* en *woordsoorten* (grammatica) en aanzetten voor leerlijnen *wereldoriënterende taalbeschouwing*.

Noten

1) A.BOES, R.BROERSMA, J.NICOLAI, F.VELTHAUSZ, *Werkdoelen taalonderwijs voor de basisschool*, uitgave van De Eekhorst, Assen 1997

2) WERKGROEP TAALBELEID, M.VENEMA e.a., *Taal, de rode draad, taalbeleidsplan De Swoaistee*, uitgave van Swoaistee, Etoc, ABCG, Groningen 2001

3) M.BERGMEIJER, *Taalaanpak op een freinetschool, een poging tot inventarisatie van de wijze waarop een freinetschool een ononderbroken curriculum Nederlandse taal heeft opgebouwd*, eigen beheer Martin Bergmeijer, Eindhoven 2004

4) R.BROERSMA/ J.NICOLAI/ J.TANS (RED), *Levend lezen, dat 's de kunst*, De Reeks 3, Valthe 2003

5) H.HANSMA, *Kansrijke Taaldidactiek in groep 1-8*, Baarn 2001

H.HANSMA/M.HANSMA, *Kansrijke Taalhoeken in groep 1-8*, Baarn 2004